

Руслан Р. Палаженко*

ВІДОБРАЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ У ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОМУ БАЛАНСІ

У статті досліджено особливості функціонування туристичної галузі України та її відображення у зовнішньоторговельному балансі держави. Проаналізовано результати діяльності туристичної галузі та їх відображення у системі платіжного та зовнішньоторговельного балансів, зокрема у категорії «подорожі», що відображає витрати іноземних громадян на території країни та витрати резидентів під час подорожей за кордон.

На основі статистичних даних здійснено аналіз динаміки експорту та імпорту туристичних послуг України за 2010–2024 роки, а також визначено їхній вплив на формування сальдо зовнішньої торгівлі послугами. Досліджено структуру туристичного ринку за географічними напрямками та встановлено домінування імпортової складової туристичних послуг в сучасних умовах.

Практична значимість дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для формування державної політики розвитку туристичної галузі, удосконалення статистичного обліку туристичних послуг та розробки заходів щодо стимулювання внутрішнього туризму як важливого чинника економічного відновлення.

Ключові слова: туристична галузь, туристичні послуги, зовнішньоторговельний баланс, експорт послуг, імпорт послуг, платіжний баланс, воєнний стан, внутрішній туризм.

Табл. 1. Рис. 1. Літ. 10.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-2-294-180-188

Ruslan Palazhenko

REFLECTION OF THE RESULTS OF UKRAINE'S TOURISM INDUSTRY IN THE FOREIGN TRADE BALANCE

The article examines the peculiarities of the functioning of Ukraine's tourism industry and its reflection in the country's foreign trade balance. The results of the tourism sector's performance and their representation in the system of the balance of payments and the foreign trade balance are analyzed, in particular within the "travel" category, which reflects the expenditures of foreign citizens within the country and the expenditures of residents while traveling abroad.

Based on statistical data, the dynamics of exports and imports of Ukraine's tourism services for 2010–2024 are analyzed, and their impact on the formation of the balance of trade in services is determined. The structure of the tourism market by geographical destinations is examined, and the dominance of the import component of tourism services under current conditions is established.

The practical significance of the study lies in the possibility of using the obtained results for shaping state policy for the development of the tourism industry, improving statistical accounting of tourism services, and developing measures to stimulate domestic tourism as an important factor of economic recovery.

Keywords: tourism industry, tourism services, foreign trade balance, export of services, import of services, balance of payments, martial law, domestic tourism.

Peer-reviewed, approved and placed: 16.12.2025.

Постановка проблеми. Туристична галузь у довоєнний період належала до найбільш динамічних секторів економіки України та відігравала важливу роль

* Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. Ukraine.

у формуванні доходів від експорту послуг, зайнятості населення і розвитку регіонів. Однак повномасштабна війна суттєво трансформувала умови функціонування цієї сфери. Воєнні дії, масові міграційні процеси, зниження платоспроможності населення, військова мобілізація, руйнування туристичної інфраструктури та втрата частини територій призвели до різкого скорочення попиту на туристичні послуги та змін у структурі туристичних потоків.

За таких умов особливої актуальності набуває дослідження економічних результатів діяльності туристичної галузі та їх відображення у зовнішньоторговельному балансі країни, зокрема через показники експорту та імпорту туристичних послуг. Незважаючи на зростання наукового інтересу до проблем відновлення економіки України в умовах війни, питання комплексної оцінки стану туристичної галузі та її впливу на зовнішньоекономічні показники держави досі залишаються недостатньо опрацьованими. Водночас поглиблений аналіз відповідних тенденцій є необхідним для формування обґрунтованої державної політики підтримки та відновлення туристичного сектору, а також для прогнозування його ролі у післявоєнному економічному розвитку України.

Метою дослідження є аналіз особливостей відображення результатів діяльності туристичної галузі України у зовнішньоторговельному балансі держави, а також оцінка динаміки та структури експорту й імпорту туристичних послуг з урахуванням сучасних соціально-економічних трансформацій та впливу воєнних факторів на розвиток туристичного сектору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні наукові дослідження, присвячені аналізу розвитку туристичної галузі України, переважно фокусуються на проблемах і викликах, зумовлених повномасштабною війною, питаннях повоєнного відновлення сектору та забезпечення його сталого розвитку. Значна частина наукових праць вітчизняних дослідників спрямована на вивчення впливу воєнного стану на функціонування туристичної сфери, а також на обґрунтування можливих напрямів її відновлення та подальшої трансформації.

Серед останніх досліджень за даною тематикою, слід відзначити наступні дослідження:

Зарубіна, А.В. та ін. [1] зосередились на «Особливостях туризму в умовах воєнного стану» з метою розробки рекомендацій, спрямованих на відновлення галузі, що постраждала від воєнних дій.

Карпенко, Ю. [2]. у роботі «Стан розвитку туризму в умовах війни та повоєнне відновлення» здійснили узагальнення особливостей, проблем та прогнозування перспектив подальшого відновлення туристичної галузі у післявоєнний період.

Корнієнко О. М. та ін. у роботі [3]. дослідили сучасний стан туристичної галузі України, яка зазнала впливу як пандемії, так і воєнної агресії, а також визначили шляхи її відновлення.

Робота Стригуль, Л. [4] присвячено аналізу сучасного стану та визначення перспектив функціонування індустрії туризму та гостинності України.

Журба, І., Несторишен, І. у роботі [5] проаналізували стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та світі, включаючи виклики та перспективи.

Зарубіна, А., Онойко, Ю., Щербатюк, Н. у статті [5] аналізують поточний стан та тенденції розвитку туризму.

Соловій, І., Адамовський, О., Дубовіч, І. (2023) [6] сучасний стан та перспективи розвитку туризму в Україні». За підсумками аналізу слід зазначити, що галузь туризму в Україні перебуває у стані кризового менеджменту та пошуку шляхів стійкого відновлення. Основний фокус зміщений на внутрішній туризм, повоєнну відбудову та впровадження принципів сталості та екологізації.

Мета дослідження. Основною ціллю дослідження є оцінка стану туристичної галузі України та її відображення зовнішньоторговельному балансі. Виходячи із мети дослідження, завданнями дослідження є:

- проаналізувати теоретичні підходи до відображення туристичних послуг у системі зовнішньоторговельного та платіжного балансів;
- дослідити структуру експорту й імпорту туристичних послуг України;
- оцінити вплив туристичного сектору на формування показників зовнішньої торгівлі послугами;
- визначити основні тенденції розвитку туристичної галузі в умовах воєнного стану.
- дати інтерпретацію отриманим результатам;
- зробити висновки та виділити наукову новизну і практичну значимість.

Основні результати дослідження. З метою оцінки стану та економічної активності туристичної галузі України було проаналізовано динаміку ключових фінансово-економічних показників, що характеризують результати функціонування туристичного сектору та його внесок у формування бюджетних надходжень [7]. Зокрема, у дослідженні розглянуто такі показники:

1. Надходження туристичного збору до місцевих бюджетів;
2. Загальні податкові надходження від діяльності підприємств туристичної галузі (податок на доходи фізичних осіб, податки підприємств, платежі до соціальних фондів та інші обов'язкові платежі).
3. Динаміку експорту та імпорту туристичних послуг, сальдо та відношення частки послуг до ВВП.

Аналіз динаміки зазначених показників свідчить про суттєве скорочення економічної активності у туристичній галузі у 2022 році. Такі тенденції були зумовлені повномасштабним військовим вторгненням, запровадженням воєнного стану, обмеженням мобільності населення та загальним погіршенням соціально-економічної ситуації. Зокрема, обсяг надходжень туристичного збору скоротився на 24 %, а загальні податкові надходження від суб'єктів туристичної діяльності зменшилися на 30,5 % порівняно з 2021 роком.

Водночас у подальші роки спостерігається поступове відновлення туристичної активності. Так, у 2023 році надходження туристичного збору зросли на 24,4 %, а загальні податкові надходження від туристичної галузі збільшилися на 32,1 % порівняно з попереднім роком. Така динаміка свідчить про поступову адаптацію суб'єктів туристичної діяльності до нових умов функціонування, активізацію внутрішнього туризму та зростання туристичних потоків у відносно безпечних регіонах країни.

Дані за 2024 рік демонструють подальше збереження позитивної тенденції до відновлення галузі. Таким чином, упродовж 2021–2024 років туристичний сектор України продемонстрував відносно високий рівень стійкості та здатність до поступового відновлення навіть в умовах воєнних викликів. Зростання податкових надходжень підтверджує посилення економічної ролі туристичної галузі та її значення у формуванні доходів як місцевих бюджетів, так і державного бюджету загалом.

Існує практична проблема оскільки вимушена міграція населення, яка має високу активність як у внутрішньому так у зовнішньому середовищі тісно переплітається із традиційними показниками оцінки обсягів туристичної галузі та знаходить своє відображення у зовнішньоторговельному балансі країни.

Зовнішньоторговельний баланс складається із експорту та імпорту послуг, відповідно у розділі поточний рахунок є категорія «послуги» яка містить підкатегорію «подорожі» у якій відображено показники туристичної діяльності. Відповідно під час вимушеної міграції, частина витрат мігрантів відображається як туристичні послуги.

У загальному вигляді традиційно розділяють внутрішній та зовнішній туризм, відображаючи його у вигляді експорту та імпорту туристичних послуг, який має різний вплив на баланс. При домінуванні імпорту туристичних послуг над експортом відбувається відтік капіталу закордон і навпаки, країна отримує доходи від експорту туристичних послуг, коли до країни їдуть туристи.

У табл. 1. наведено вплив експорту та імпорту туристичних послуг на зовнішньоекономічний баланс країни.

Таблиця 1. Вплив експорту та імпорту туристичних послуг на зовнішньоекономічний баланс країни, узагальнено автором

Показник	Економічний зміст	Вплив на баланс
Експорт туристичних послуг	Витрати іноземних туристів в Україні (оплата проживання в готелі, харчування, транспорт, розваги тощо)	Надходження валюти, позитивно впливає на торговельний баланс
Імпорт туристичних послуг	Витрати громадян України під час подорожей за кордоном	Відтік валюти, що негативно впливає на торговельний баланс

До категорії «подорожі» належать витрати, що здійснюються безпосередньо під час перебування туриста у пункті призначення. До них відносяться:

- проживання, включаючи оплату готелів, апартаментів та інших видів тимчасового розміщення;
- харчування, що охоплює витрати на заклади громадського харчування та придбання продуктів для споживання на місці;
- місцевий транспорт, тобто витрати на пересування територією країни або регіону призначення;

– культурні та розважальні послуги, які включають відвідування музеїв, виставок, театральних вистав, екскурсій, спортивних та розважальних заходів;
– покупки товарів для особистого користування, здійснені туристом під час перебування у пункті призначення.

До складу туристичних витрат не включаються міжнародні пасажирські перевезення, оскільки вони відображаються окремо у відповідній статті платіжного балансу.

За даними Національного банку України динаміка експорту та імпорту туристичних послуг наведено на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту туристичних послуг України за 2010–2024 рр., млн. дол. США., побудовано автором за даними [8]

Аналіз динаміки експорту та імпорту туристичних послуг України у період 2010 – 2024 років свідчить про суттєве скорочення обсягів торгівлі туристичними послугами, що веде до зменшення обсягів туристичного ринку та його питомої ваги у національній економіці. Причини скорочення можуть бути різні, проте ключовим завданням є детально проаналізувати ситуацію, що складається в рамках формування туристичного ринку та вжити заходи для відновлення позитивної динаміки збільшення обсягів туристичних послуг.

Для детального аналізу обсягів туристичного ринку слід проаналізувати торгівельну позицію, за допомогою розрахунку торгівельного сальдо, яка покаже, наскільки ринок експорто або імпорто орієнтований.

За допомогою формули розрахунку торгівельного сальдо:

$$\text{Торгівельне сальдо} = Ex_{\text{tourism}} - Im_{\text{tourism}} \quad (1)$$

де

Ex_{tourism} – витрати іноземців в Україні (експорт туристичних послуг),

Im_{tourism} – витрати українців за кордоном (імпорт туристичних послуг).

За підсумками розрахунку на рис 1. представлено динаміку сальдо туристичних послуг України за період 2010–2024 років. Починаючи із 2014

року маємо суттєве скорочення обсягів сальдо туристичних послуг, відповідно від'ємну динаміку цього показника, що свідчить про те, що імпорт туристичних послуг значно випереджає їх експорт. В цілому така динаміка свідчить про наявність кризи у галузі внутрішнього туризму та експорту туристичних послуг. Незважаючи на скорочення обсягів імпорту туристичних послуг починаючи із 2013 року, їх експорт також знизився, що привело до скорочення обсягів ринку туризму в цілому.

Географічна структура експорту туристичного ринку у 2024 року за даними НБУ складає 25% торгівлі із країнами ЄС та 75% питомої ваги приходить на інші країни світу. У структурі імпорту туристичних послуг маємо трохи іншу структуру, у якій на країни ЄС приходить 54,9% відповідно на інші країни 45,1% обсягів імпорту туристичних послуг (за даними [8]).

Для комплексної оцінки її ролі в економіці держави доцільно також враховувати показники зовнішньої торгівлі послугами, зокрема експорт та імпорт туристичних послуг, які відображаються у платіжному та зовнішньоторговельному балансах країни. Саме ці показники дозволяють оцінити масштаби міжнародних туристичних потоків та їхній вплив на формування валютних надходжень держави.

Туристичні послуги належать до важливої складової міжнародної торгівлі послугами, оскільки витрати іноземних громадян під час перебування в країні розглядаються як експорт послуг, тоді як витрати резидентів під час подорожей за кордон відображаються як імпорт туристичних послуг. Таким чином, розвиток туристичної галузі безпосередньо впливає на стан зовнішньоторговельного балансу, формування валютних надходжень та загальну структуру експорту послуг держави.

В умовах воєнного стану відбулися суттєві трансформації як внутрішніх, так і міжнародних туристичних потоків, що, відповідно, позначилося на обсягах експорту та імпорту туристичних послуг. Зокрема, значні міграційні процеси, обмеження авіасполучення та зміна структури виїздів населення за кордон спричинили зміну співвідношення між експортом та імпортом туристичних послуг. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває аналіз динаміки показників зовнішньої торгівлі туристичними послугами та їхнього відображення у зовнішньоторговельному балансі України.

Порівняння податкових надходжень від туристичної галузі чітко підтверджує катастрофічний обвал туризму у південних та східних регіонах: Луганська область (-99%), Херсонська (-94%), Одеська (-75%) та Донецька (-74%). Це є прямим доказом впливу лінії фронту та окупації. Водночас, регіони адаптації, такі як Львівщина (+32%) та Київщина (+11%), демонструють зростання доходів порівняно з 2023 роком, що вказує на переорієнтацію внутрішнього туризму.

Таким чином, можемо зробити висновок, що туристична галузь України має ознаки поступового відновлювання в більш безпечних регіонах (у Західній частині України), на відміну від регіонів як наближені до території бойових дій. Змінюються види туризму, значно скоротився виїзний туризм зва межі України, натомість збільшилися показники внутрішнього туризму, що також

пов'язано із обмеженнями військового стану. Враховуючи існуючу невизначеність, доцільно активізувати внутрішній туризм, який є ключовим драйвером зростання галузі.

Аналіз динаміки показників відношення імпорту та експорту туристичних послуг до ВВП свідчить про малу долю ринку туристичних послуг у внутрішньому валовому продукті України, ця доля у імпорті туристичних послуг має динаміку збільшення у період з 2010 по 2024 рік, піком збільшенням став 2022 рік на який прийшлося повномасштабне вторгнення та початок активної фази військових дій, що змусило багатьох громадян України вимушено поїхати закордон. У 2023 році та 2024 роках динаміка імпортного туризму скоротилася, проте її рівень залишився на рівні 7-8% від ВВП. Так само під час карантину та епідемії COVID – 2019 відбулося суттєве скорочення обсягів туризму викликане карантинними обмеженнями [9].

Експорт туристичних послуг також скоротився суттєво у 2013 році та у 2020 роках. Під час початку повномасштабного вторгнення, суттєвих змін цей показник не відчув, оскільки його рівень тримався на рівні 1-1,5% від ВВП.

Аналіз відповідних статистичних даних дає можливість визначити тенденції розвитку туристичного сектору у довоєнний та післявоєнний період, оцінити вплив воєнних подій на міжнародну туристичну мобільність та простежити трансформацію структури зовнішньої торгівлі туристичними послугами. Особливу увагу при цьому доцільно приділити співвідношенню між експортом та імпортом туристичних послуг, що безпосередньо впливає на формування сальдо зовнішньоторговельного балансу у сфері послуг. При цьому у роботі [10] доведено, що саме розвитку процесам здійснення туризму слід приділяти увагу, а не валютній політиці через вплив якої вдається змінювати вплив туризму на валютний баланс.

Висновки. Проведене дослідження дозволило оцінити стан туристичної галузі України та визначити особливості її відображення у системі зовнішньоторговельного та платіжного балансів. У ході дослідження встановлено, що динаміка показників туристичної галузі України у 2010–2024 роках характеризується значними коливаннями, які були зумовлені як глобальними економічними факторами, так і внутрішніми соціально-політичними викликами. Починаючи з 2014 року спостерігається поступове скорочення обсягів експорту туристичних послуг та зростання дисбалансу між експортом і імпортом. У результаті сформувалося від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі туристичними послугами, що свідчить про домінування

Особливо суттєвий вплив на розвиток туристичної галузі мали події 2022 року, пов'язані з повномасштабним військовим вторгненням. У цей період відбулося різке скорочення економічної активності туристичного сектору, що підтверджується зменшенням надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів на 24 % та зниженням загальних податкових надходжень від підприємств туристичної галузі на 30,5 % порівняно з 2021 роком. Водночас у 2023–2024 роках спостерігається поступове відновлення галузі, що проявляється у зростанні податкових надходжень та активізації внутрішнього туризму у відносно безпечних регіонах країни. Аналіз структури зовнішньої торгівлі туристичними послугами показав, що у структурі експорту

туристичних послуг України значна частка припадає на країни поза межами Європейського Союзу, тоді як у структурі імпорту домінують країни ЄС. Така структура відображає географічну переорієнтацію туристичних потоків та зміну моделей туристичної мобільності населення.

Дослідження також підтвердило, що частка туристичних послуг у валовому внутрішньому продукті України залишається відносно невисокою. Водночас у період 2022 року відбулося різке зростання показника імпорту туристичних послуг у відношенні до ВВП, що пояснюється масштабною вимушеною міграцією населення за кордон. Це свідчить про існування методологічної проблеми статистичного обліку, оскільки частина витрат мігрантів формально відображається у категорії «подорожі» платіжного балансу та може спотворювати реальну оцінку обсягів туристичного ринку. Напрями подальших досліджень можуть бути спрямовані на побудову цілісного методичного апарату із дослідження інших аспектів розвитку туристичної галузі та її більш чіткому відображенні у торговельному балансі країни.

1. Зарубіна, А.В.; Сіра, Е.О.; Демчук, Л.І. Особливості туризму в умовах воєнного стану DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>

2. Карпенко, Ю., Логвин, М., Тараненко, О., Логвин, Д., Луценко, О. (2023). Стан розвитку туризму в умовах війни та повоєнне відновлення. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки», (2 (108)), 59-68. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-2-8>

3. Корнієнко О. М. Туристична галузь України : стан та шляхи відновлення / О. М. Корнієнко, Т. С. Кукліна, М. О. Біленко // Інвестиції : практика та досвід : наук.-практ. журн. 2022. № 22. листоп. С. 68–73.

4. Стригуль, Л., Александрова, В., Жадан, Т. (2022). Дослідження сучасного стану та визначення перспектив функціонування індустрії туризму та гостинності України. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки), (4), 54–58. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2022.4.54>

5. Зарубіна, А., Онойко, Ю., Щербатюк, Н. (2023). Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. Економіка та суспільство, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-32>

6. Соловій, І., Адамовський, О., Дубовіч, І. (2023). Сталий туризм: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні. Економіка та суспільство, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-79>

7. Державне агентство розвитку туризму. До бюджету громад у 2024 році надійшло майже 273 млн грн туристичного збору [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. Київ, 2024. Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/do-byudzhetu-gromad-u-2024-roci-nadiyshlo-mayzhe-273-mln-grn-turistichnogo-zboru>

8. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

9. Ємчук Т. В., Арпуль О. В., Підгірна В. Н. Вплив пандемії COVID-19 на міжнародний туризм та його відновлення // Інфраструктура ринку. 2024. Вип. 81. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure81-41>

10. Çimez, F., & Durusu-Ciftci, D. (2024). Asymmetric effects of exchange rate on bilateral tourism trade balance: evidence from Turkey. The Journal of International Trade & Economic Development, 33(3), 439–461. DOI: <https://doi.org/10.1080/09638199.2023.2185460>

1. Zarubina, A.V.; Sira, E.O.; Demchuk, L.I. Osoblyvosti turyzmu v umovakh voiennoho stanu. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>

2. Karpenko, Yu., Lohvyn, M., Taranenko, O., Lohvyn, D., Lutsenko, O. (2023). Stan rozvytku turyzmu v umovakh viiny ta povoienne vidnovlennia. Naukovy visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriiia "Ekonomichni nauky", (2 (108)), 59–68. <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-2-8>

3. Korniienko O. M. Turystychna haluz Ukrainy: stan ta shliakhy vidnovlennia / O. M. Korniienko, T. S. Kuklina, M. O. Bilenko // Investytsii: praktyka ta dosvid: nauk.-prakt. zhurn. 2022. № 22. lystop. S. 68–73.
4. Stryhul, L., Aleksandrova, V., Zhadan, T. (2022). Doslidzhennia suchasnoho stanu ta vyznachennia perspektyv funktsionuvannia industrii turyzmu ta hostynnosti Ukrainy. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu “Kharkivskiy politekhnichnyi instytut” (ekonomichni nauky), (4), 54–58. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2022.4.54>
5. Zarubina, A., Onoiko, Yu., Shcherbatiuk, N. (2023). Suchasni tendentsii rozvytku vnutrishnoho turyzmu. Ekonomika ta suspilstvo, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-32>
6. Solovii, I., Adamovskyi, O., Dubovich, I. (2023). Stalyi turizm: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. Ekonomika ta suspilstvo, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-79>
7. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu. Do biudzhetu hromad u 2024 rotsi nadiyshlo maizhe 273 mln hrn turystychnoho zboru [Elektronnyi resurs] // Ofitsiinyi sait. Kyiv, 2024. Rezhym dostupu: <https://www.tourism.gov.ua/blog/do-byudzhetu-gromad-u-2024-roci-nadiyshlo-mayzhe-273-mln-grn-turistichnogo-zboru>
8. Natsionalnyi bank Ukrainy. Statystyka zovnishnoho sektoru [Elektronnyi resurs]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
9. Yemchuk T. V., Arpul O. V., Pidhirna V. N. Vplyv pandemii COVID-19 na mizhnarodnyi turizm ta yoho vidnovlennia // Infrastruktura rynku. 2024. Issue 81. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure81-41>
10. Ilmez, F., & Durusu-Ciftci, D. (2024). Asymmetric effects of exchange rate on bilateral tourism trade balance: evidence from Turkey. The Journal of International Trade & Economic Development, 33(3), 439–461. DOI: <https://doi.org/10.1080/09638199.2023.2185460>